

Başlık/ Title: Timurlular Döneminde Edebiyat

Yazar/ Author

Çetin Kaska

ORCID ID

0000-0002-1168-5522

Bu makaleye atf için: Çetin Kaska, Timurlular Döneminde Edebiyat, *KARE*, no. 8 (2019): 129-142.

To cite this article: Çetin Kaska, Timurlular Döneminde Edebiyat, *KARE*, no. 8 (2019): 129-142.

Makale Türü / Type of Article: Çeviri Makalesi /Translation Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 16 Eylül / September 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 19 Ocak / January 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Ocak / January 2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Timurlular Döneminde Edebiyat¹

Özet: Timurlular dönemi edebiyat tarihi, şair Hâfız (ö.791) ile Câmî'nin (ö.898) ölüm yılları arası olarak gösterilmektedir. Timurlular döneminde Türkçe ve Arapça gibi diller revaçta olmasına rağmen galip olan dil Farsçadır. Bu dil idarî, tarihî, şiir ve sanat dili olarak da kullanılmıştır. Timurlular dönemi değerli eserlerin ortaya konulması noktasında İran'ın edebî dönemleri içerisinde seçkin bir yere sahip değildir, ancak bu dönemde edip ve şairlerin çokluğu, edebiyatın yayılması noktasında mümtaz ve dikkate değer bir dönem olarak görülmektedir. Timurlular döneminde şiir ve Fars edebiyatı umumî hale gelmiş ve birçok şiir türü ortaya çıkmıştır. Bu dönemde muamma türü revaç kazanmış, girift ve zor muamma yazmak şairlerin kudret ve maharetlerinin nişanesi kabul edilmiştir. Abdurahman-i Câmî, Şâh Nimetullâh Velî, Kâtibî-i Nişâbûrî ve Figânî-i Şîrâzî bu dönemin en önemli şairlerinden bir kaçıdır. Hüseyin Baykara ve veziri Alî Şîr Nevâî sayesinde Timurlu sarayı ilim merkezi haline gelmiştir. Bu dönem nesri aşamalı olarak geçmiş dönemlerin tesirinden kurtulmuştur. Bu dönemde nesir alanında genellikle peygamberlerin hayatı hakkında kitaplar yazılmıştır. Bu dönemde anlaşılması zor eserlerin yanında sade ve akıcı eserler daha fazladır. Farsça eski kelimelerden daha az istifade edilmiştir. Bu makale İran'da yayımlanan *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm* adlı ansiklopedideki "Edebiyyât-i Timûryân" adlı maddesinin çevirisinden oluşmaktadır. Bu araştırmada Timurlular döneminin yazılan Farsça manzum ve mensur eserler ele alınmış, Arapça ve Türkçe'nin bu dönemki eserler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Timurlular Dönemi, Fars Edebiyatı, Fars Şiiri, Abdurahman-i Câmî, Alî Şîr Nevâî.

Persian Literature in the period of Timurid Dynasty

Abstract: The literary history of Timurid period is marked by the death years of the poets Hâfız (d.791) and Câmî (d.898). During this period though Turkish and Arabic were popular, the dominant language was Persian, which was used as the language of art, poetry, history, and administration. This period is not very prominent in terms of the writing of significant works, but it is a period worth of consideration in terms of the abundance of literary men, poets and the dissemination of literature. In the Timurid period Persian poetry and literature became popular and many forms of poetry emerged. In this period, the type of conundrum won, the intricate and difficult to write the power of the poets of the poets and deeds were accepted. Abdurahman-i Câmî, Şâh Nimetullâh Velî, Kâtibî-i Nişâbûrî and Figânî-i Şîrâzî are some of the most important poets of this period. Thanks to Hüseyin Baykara and vizier Alî Şîr Nevâî, the Timurlu palace became a center of science. This period of prose gradually escaped from the influence of past periods. During this period, books about prophets' life were generally written in the field of prose. In this period, besides the works which are difficult to understand, there are more simple and fluent works. Persian is less exploited than the old words. This article consists of the translation of the article named "Literary of Timurid" in the Iranian *Dânişnâme-i Jihân-i İslâm*. In this study, the writings of the Timurid period were discussed in Persian verse and prose, the effects of Arabic and Turkish on the works of this period were examined.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Görevlisi Doktor, cetin.kaska@istanbul.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-1168-5522.

¹ Farsça olarak kaleme alınan makalenin künyesi: Nigâr Zeylâbî, *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, "Edebiyyât-i Timûryân" Tahran, 2004, c. 8, s. 835-40. Makalenin başında Türkçe ve İngilizce özet çevirmen tarafından hazırlanarak eklenmiştir. Bu makalenin çevirilmesiyle ilgili ortaya çıkacak herhangi bir hukuki durumdan çevirmen sorumludur. Çevirmen bu hususu Kare dergiye yazılı bir şekilde beyan etmiştir.

Keywords: Timurid period, Persian Literature, Persian Poetry, Abdurahman-i Câmî, Ali Şîr Nevâî.

Giriş

Siyasi tarih ve tarihi dönemlerin ayrılma olgusuna göre h.782 yılında Timurluların Horasan ve Sistan'a saldırmışından hicri dokuzuncu yüzyılın sonuna kadarki dönemi Timur dönemi olarak biliyoruz. Ancak edebiyat tarihi sahasında bu dönem biraz daha kolayca ifade edilmiştir: Timurlular dönemi edebiyat tarihi Hâfız (ö.791) ile Câmî'nin (ö.898) ölüm yılları arası olarak gösterilmiştir. Bu dönemde Farsça, Türkçe ve Arapça gibi diller revaç kazanmış, Farsça baskın dil olup idari, tarihi, şiir ve sanat dili olarak kullanılmıştır.

Timurlular dönemi her ne kadar değerli eserlerin ortaya konulması bakımında İran'ın edebi dönemleri içinde seçkin bir yere sahip değilse de, edip ve şairlerin çokluğu ile edebiyatın yayılması noktasında mümtaz ve dikkate değer bir dönem olarak görülmektedir. Öyle ki Alî Şîr Nevâî, *Tezkire-i Mecâlisü'n-Nefâis* adlı eserinde bu dönemin şiir ve edebiyatı ile birlikte Horasan ve Mâverâünnehir'de yaşan 132 şair hakkında bilgi vermiştir. *Tezkire-i Şuarâ* adlı eserinde sadece ünlü şairlerin hal tercümelerini veren Devletşâh-i Semerkandî, Timurlular dönemi şairlerinden olan kırk iki kişi hakkında bilgi vermiştir.² Ayrıca Hândmîr, *Habîbü's-siyer* adlı eserinde bu dönem ediplerinin birçoğunun adını zikretmiştir.³ Timur'un İran'a hâkim olmak için kan dökmesi ve askeri saldırılar düzenlemesinin çıkardığı kargaşa ve huzursuzluk ortamı, edebiyatçıları destekleyen Timurlu şehzadeler ile mahallî hükümetler sayesinde bu bölge edip ve şairlerin toplanma alanı haline gelmiştir. Şair ve edipler bu vesileyle birçok merkezden destek görmüştür. Siyasi kargaşadan dolayı dağılan birçok âlim, şair ve edip bu merkezlerde toplanmıştır.⁴ Bu dönemde askerlik, işçilik ve sanat ile ilgilenen şairler de bulunmaktadır.⁵ Hatta bu dönem şairlerinin bazıları hat ve kitabet sanatından bile yeterli ölçüde nasip sahibi değillerdi.⁶ Bu dönemde kadın şairlerin fazla olması, edebiyatın yaygınlığıyla ilgilidir.⁷ Bazı kaynaklara göre şiir ve mersiyeler teşrifat ve sarayın resmi merasimlerinde söylenmiştir.⁸ Timur şiir hakkında bilgi sahibi olup, şairleri değerli kabul etmiştir.⁹ Timur'un yerine geçenler de şiir ve edebiyatta önem

² Devletşâh, 1318, s. 317-541.

³ Hândmîr, 1324, s. 102-110, 334-363.

⁴ Nevâî, 1363, s. 141-147, 150-169.

⁵ Nevâî, 1343, s. 150-169, 195, 214-215, 220; Yârşâtr, 1334, s. 57-58.

⁶ Nevâî, 1363, s. 166.

⁷ Fahr-i Herevî, 1968, s. 124-142.

⁸ İbn Arabşâh, 1285, s. 181; Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 351-52; Yârşâtr, 1334, s. 59.

⁹ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 373; Yârşâtr, 1334, s. 61.

vermişlerdir. Nitekim Şâhruh ve Bâysungur döneminde Herât, Halîl Sultan ve Uluğ Bey döneminde Semerkand, Mîrânşâh ve oğulları döneminde Tebriz, İskender b. Ömer Şeyh ve İbrahim Sultan b. Şâhruh döneminde Şîrâz şair ve ediplerin toplandıkları merkezler haline gelmiştir.¹⁰ Kîcîk Mîrzâ, Sultan Hüseyîn Bâycarâ, Emîr Alî Şîr Nevâî, Bedüzzamân Mîrzâ gibi emir ve şehzadeler de şiir ve edebiyatta destek vermişlerdir. Bu şehzadelerin çoğu şiir yazmış, Farsça ve Türkçe divanları bulunmaktadır.¹¹

Devletşâh-i Semerkandî, Timurlu bazı devlet adamları ile emirler arasındaki münazara ve manzum mektuplara işaret etmiştir. Şiirin yayılması ve umumiyet kazanması günümüze ulaşan binaların ve imaretlerin kitabelerinde de müşahede edilmektedir.¹²

Bu dönemde avam halkın Fars dili ve kültüründe, her ne kadar Fars dilinin saygınlığını zedelemiş ve Fars edebiyatının değerini düşürmüştü de, bir nevi hâslar kültürü yanında, baskın avam kültürü de söz konusu olup, nazm ve nesir alanında eserler ortaya konmuştur ki, bunlar sayesinde avam tabakasının sosyal, siyasi ve kültürel beğenilerini anlamak mümkün olmaktadır.

Farsça Nazım:

Bu dönem şiirinde mazmunlar, söyleyiş üslubu, yaratıcılık, hayal, ruhsal ve duygusal öğeler yok olmuştur. Daha önceki dönemlerdeki eserler, manalar, fikirler ve üsluplar taklit edilmiş ve bunlar revaç kazanmıştır. Bu özellikler bu dönemki Fars şiirinin en önemli ve birinci özelliği halini almıştır. Gerçekten bu dönem şairlerinin en büyük maharetleri daha önceki dönemlerdeki şairleri en iyi şekilde taklit etmeleridir. O yüzden şiirleri, üstad kabul ettikleri daha önceki şairlerin şiirlerini geçememiştir. Gazel, mesnevi ve manzum hikâyelerde özellikle Firdevsî (ö.416), Nizâmî (ö.599), Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö.725), Sa'dî (ö.690 veya 694), Mevlânâ (ö.672), Hâfız ve Hâkânî'nin (ö.599) üslubu ile kasidelerde Enverî (ö.585) ve Selmân-i Sâvecî'nin üslubu diğer şairlerden daha fazla takip edilmiştir. Bazı eserler Nizâmî'nin *Hamse'si* taklit edilerek yazılmıştır. Bu eserler ve yazarları şöyledir: Hâce Mesûd-i Kumî, *Şems ve Kamer*: Abdullah Hâtifi Câmî (ö.927), *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leyla ü Mecnûn ve Heft Menzer*: Ebû Alî Merâgî (ö.834), *Hürev ü Şîrîn*: Nureddîn Hilâlî-i Çağatâî (ö.936), *Leyla ü Mecnûn*: Abdurahmân Câmî, *Yusuf ü Züleyha*, *Leyla ü Mecnûn*: Mektebî-i Şîrâzî (ö.900), *Leyla ü*

¹⁰ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 295, 340, 350, 379-380; Emîr Alî Şîr Nevâî, 1363, s. 125.

¹¹ Nevâî, 1363, s. 127-128; 1342, s.123; Safevî, 1314, s. 14-20; Fahr-i Herevî, 1968, s. 48-54.

¹² Wilber ve Golombek, 1374, s. 283-505.

Mecnûn: Kâtibî-i Nîşâbûrî (ö.839), *Nâzır ü Manzûr*, *Behrâm ü Gulendâm*.¹³ Hâce İsmet-i Buhârî (ö.829 veya 840) ve Mevlânâ Abdulvehâb-i Esferâyî gibi kimseler Emîr Hüsrev-i Dihlevî'yi taklit etmişlerdir.¹⁴ Şeyh Kemâl-i Torbetî, Hâce Mu'eyyid-i Dîvâne, Hâfız-i Helvâî, Sâfî, Bâbâ Figânî-i Şîrâzî (ö.922 veya 925) ve Lisân-i Şîrâzî (ö.941) gibi şairler de Hâfız'ı taklit etmişlerdir.¹⁵ Bu şairler eski mana ve mazmunları esas alıp farklı tasvirler ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu dönem şiirinin en önemli kusuru haddinden fazla içerik veya sembolik söze sahip olmasıdır.¹⁶ Bu yüzden edebi intihaller ve alıntılar sıkça şiirlerin lafız ve mazmunlarında görülmektedir. Bu husus tezkirelere defalarca yansımıştır.¹⁷ Ancak bu durumda şairlerin yaratıcılıktan yoksun olduğu fikri çıkarılmamalıdır. Mektebî-i Şîrâzî'nin *Leyla ve Mecnûn* ve Ârifî-i Herevî'nin (ö.853) *Manzume-i Gûy ve Çevgân* (Hâlnâme) adlı eserlerinde yeni mana, mazmun ve tabirler bulunmaktadır. Ancak bu icat ve yenilikler şairi mümtaz bir konuma getirecek seviyede değildir.¹⁸ Bu dönem şiirinin bir diğer özelliği önceki şairlerin şiirlerine cevap niteliğinde olmasıdır. Bu işi kâmil manada yapmak şairlerin üstatlığının göstergesi haline gelmiştir.¹⁹ Örneğin: Kâtibî-i Nîşâbûrî, *Muhib ü Mehbûb* ve *Gülşen-i Ebrâr* adlı mesnevilerini önceki şairlere cevap olarak yazmıştır.²⁰

Bu dönemde muamma türü de revaç kazanmıştır. Girift ve zor muamma yazmak şairlerin kudret ve maharetlerinin nişanesi kabul edilmiştir. Çeşitlilik gösteren muammalar daha çok meclisleri süsleme yönündeydi. Timur dönemi şairlerinin bazıları o derecede bu alanda maharet sahibi olmuşlardı ki bir kısmı muammayî denmekle meşhur olmuşlardır. Örneğin: Mîr Hüseyin Muammâî, Muhammed Muammâî ve Kelâl (Kelân) Muammâî.²¹ Birçok edip de muamma ilmi hakkında kitap ve mecmualar yazmıştır. Örneğin Mîr Hüseyin Hüseyinî'nin *Risâle-i Destûr-i Muammâ* veya *Muammâyât*, Seyfî-i Buhârî'nin *Risâle-i Muammâ*, Kemâleddîn Muhammed-i Bedehşî'nin *Zâbite-i Hall-i Muammâ*, Câmî'nin *Risâle-i Hilyetü'l-Hulel ve*

¹³ Nevâî, 1363, s. 62, 68-69, 186-187, 212; Câmî, 1337, s. 35-36; Hâtîfî, 1977, s. 42; Safâ, 1363, s.237-38; Yârşâtur, 1334, s. 78-89.

¹⁴ Nevâî, 1363, s. 4; Hândmîr, 1324, s. 550.

¹⁵ Emîr Alî Şîr Nevâî, 1363, s. 32,35, 255; Yârşâtur, 1334, s. 80-81.

¹⁶ Yârşâtur, 1334, s. 114-15.

¹⁷ Nevâî, 1363, s. 218, 238, 248, 355.

¹⁸ Yârşâtur, 1334, s. 102.

¹⁹ Nevâî, 1363, s. 49, 241; Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 389; Safâ, 1363, s. 179-180.

²⁰ Safâ, 1363, s. 237.

²¹ Nevâî, 1363, s. 34,150.

Şerafeddîn Ali-i Yezdî'nin *Hulel-i Mutarraz* adlı eserleri bu türdendir.²² Bu dönemde tarih düşürme de şüyu bulmuştur.²³

Bu edebi ortamda ince düşünme ve şairane sanat, şairlerin ilgisini celp etmiştir. Şiirlerde edebi sanatları kullanmak şiirin olmazsa olmazı kabul edilmiştir. Fasih, sade ve edebi sanatlardan arınmış şiirler değersiz telaki edilmiştir. Bu yüzden edebi sanatlar hakkında çok sayıda kitap yazılmıştır. Örneğin Seyfî-i Buhârî'nin *Senâyi'ü'l-Bedâyi'*, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Bedâyi'ül-Efkâr* ve Atâî mahlaslı Atâullâh-i Meşhedî'nin *Kâmilü'l-Senâ'e* adlı eserleri bu türdendir. Bunlara rağmen bu dönemde sade, akıcı ve hatta bazen günlük konuşma tarzına çok yakın, çok sayıda şiir yazılmıştır.²⁴

Timurlular devrinde şiir ve Fars edebiyatı umumi hale gelmiş, birçok edebi tür ortaya çıkmış ve kaside yazıcılığı revaç kazanmıştır. Daha çok kamuya hitap eden gazel ve manzum hikâyeler diğer şiir türlerinden daha fazla ilgi görmüştür. Hatta bu döneme gazel dönemi denilmiştir.²⁵ Bu dönemde gazel söyleyen şairler şunlardır: Kemâl-i Hocendî (ö.808), İsmet-i Buhârî, Besâtî-yi Semerkandî (ö.814 veya 815), Şâh Nimetullâh Velî (ö.834), Şâh Kâsım Envâr (ö.837), Emîr Şâhî-i Sebzevârî (ö.857), Âsafî-yi Herâtî (ö.923), Muhammed Şîrîn Şems Mağribî-i Tebrizî (ö.809), Lütfullâh-i Nişâbûrî (ö.816), Kâtibî-yi Turşizî (ö.838 veya 839).

Timur dönemindeki gazeller konu olarak: âşıkane, arifane ve kalenderane olarak üçe ayrılmıştır.

Âşıkane gazelde âşık mahrum ve sitemkârdır. Sevgiliye kavuşmakta nasipsizdir. Hatta kendisini visale layık görmemektedir. Bu tarz şiirlerde abartıya kaçan şair kendisini zelil duruma düşürüp, maşukun köpeği olarak görmektedir. Bu tür mazmun ve temalar bu dönem gazellerinde sıkça kullanılmıştır.²⁶ Bu tür şiirler bu dönemde Mekteb-i Vukû' ve bezginlik akımının oluşmasına öncülük etmiştir.

Bu dönemde tasavvuf ve irfanın revaç kazanmasıyla birlikte irfanî gazellerin yazılması daha fazla artmıştır. Muhammed Şîrîn Şems-i Mağribî, Lütfullâh-i Nişâbûrî, Şâh Nimetullâh Velî, Kâsım Envâr-i Tebrizî, Kemâl-i Hocendî ve Şeyh Âzerî gibi şairler irşat ve hidayet makamına sahip olup, bu dönemin bilginleri sayılmışlardır.²⁷ İrfanî gazellin en önemli mazmunları: vahdet-i vücud, hak olan tevhid, Allah'ın nimetlerini saymak, maşuk yolunda yok olmak, dünyevi lezzetleri terk etmek, pîre saygı göstermek,

²² Vâsfi, 1349-50, s. 373; Safâ, 1363, s. 118-120.

²³ Nevâî, 1363, s. 86-87; Vâsafî, 1349-50, s. 378-382; Yâşâtır, 1334, s. 244-246.

²⁴ Safâ, 1363, s. 163-164.

²⁵ Şeffî-i Kedkenî, 1378, s. 32.

²⁶ Nevâî, 1363, s. 24; Kemâl-i Hocendî, 1374, s. 98-101; Yârşâtır, 1334, s.147-48.

²⁷ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 325, 346-348; Câmî, 1370, s. 593; Brown, 1357, s. 446.

aşkın kuvvetini ve aklın zaafını tarif etmek, aşkı, sarhoşluğu ve cefayı övmektir.²⁸ Bu gazellerde nazarı irfanın kuru ıstılahları kullanıldığı için tekdüze ve bıkkınlık veren bir özellik ortaya çıkmıştır.²⁹ Üçüncü tür kalenderane gazeldir. Bu gazellerde zahit ve sûfiler aşağılanmış, rintlik ve sarhoşluk övülmüştür.³⁰

Bu dönem şairlerinin mesnevi kalıbında yazdığı eserleri daha çok hikâye tarzındadır. Ârif-i Herevî, *Gûy ve Çevgân*, Kâsım-i Envâr, *Enîsü'l-Ârifîn*,³¹ Kâtibî, *Nâzır ve Manzûr*, *Behrâm ve Gulendâm*, *Muhibb ve Mahbûb* gibi mesneviler kaleme almıştır. Bu dönemde Mevlânâ Şerif-i Hıyâbânî'nin *Hamsesi*, *Sitte-i Dâi* adıyla meşhur olan Dâ-i Şîrâzî'nin mesnevileri,³² Mevlânâ ve Nizâmî üslubuyla yazılan daha birçok mesnevi söylenmiştir.³³ İbn Hüsâm-i Hüseyfî'nin (ö.875) Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sini taklit ederek Hz. Ali ve taraftarlarının yaptığı kahramanlıkları anlattığı *Hâverânnâme* adlı manzum hamasî eseri mesnevi kalıbında yazılmıştır. Tasavvufî, hikemî ve ahlakî mesneviler de hikâye şeklinde söylenmiştir.³⁴

Bu dönemde kaside diğer nazım şekillerine oranla daha az revaçtır. Kasidede daha çok yapmacıklık ve gösteriş ön plandadır. Hicri altı ve yedinci yüzyılları kasidelerinin taklit edildiği bu dönem kasidelerinin mazmunları, daha önceki dönemler gibi methiye, vaaz, irfan, şekva, menkıbe, mersiye ve tegazzül hakkındadır.³⁵ Bu dönemin ünlü kasidecileri Berendek-i Hocendî (835) ve Lütfullâh-i Nîşâbûrî'dir.³⁶

Bu dönem kasidelerinin en takdir edilen yönü peygamberimiz ve dört halife hakkında yazılan dini kasidelerin gelişme göstermesine vesile olmasıdır. Bu kasidelerin en önemlisi İbn Husâm Husefî'nin peygamberimiz, Hz. Ali, Hz. Fâtıma Zehrâ, Hz. Hüseyin b. Ali, diğer imamlar ve dini önderler için yazdığı övgü kasideleridir.³⁷ Hâce Evhad-i Mustevfî, Hz. Ali:³⁸ Şâh Nimetullâh Velî peygamberimiz:³⁹ Figânî, Lütfullâh-i Nîşâbûrî, Kâtibî, Hasan Sîmî gibi şairler Hz. Ali ve Şîa imamlarını öven

²⁸ Velî, 1369, s. 1-614; Dâ-i Şîrâzî, 1339, s. 91-167; Kâsım Envâr, 1337, s. 1-326; Kemâl-i Hocendî, 1374, s. 1,176-207, 577-606.

²⁹ Yârşâtr, 1334, s. 167-168; Şems-i Mağribî, 1372, s. 9, 21, 53, 120, 130, 203, 399.

³⁰ Şems-i Mağribî, 1372, s. 43,161, 253, 255-258; Velî, 1369, s. 448, 451; Yârşâtr, 1334, s. 172-173.

³¹ Kâsım Envâr, 1337, s. 360-386.

³² Dâ-i Şîrâzî, 1339, c.2, s. 745-749.

³³ Yârşâtr, 1334, s. 176-195.

³⁴ Yârşâtr, 1334, s. 177.

³⁵ Yârşâtr, 1334, s. 197-198.

³⁶ Safâ, 1363, s. 211, 265.

³⁷ İbn Hüsâm, 1366, s. 57-302; Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 438-439.

³⁸ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 444-449.

³⁹ Velî, 1369, s. 626-631.

kasideler yazmışlardır.⁴⁰ Bu edebi akım muhtemelen Şîa mezhebini tebliğ etmek ve hicri dokuzuncu yüzyılda Şîalığın resmileşmesi yolunda uygun zemin hazırlamak için ortaya çıkmıştır.⁴¹ Bu dönemde yazılan kıtalar gösterişsiz olup sayısız mazmunlara sahiptir. Bu mazmunlardan bazıları şöyledir: methiye, rica, tebrik, övgü, münazara, hiciv, şaka, aşk, vaaz, irfan, şekva, günlük olaylar, tarihi havadisler. Bu dönemin kıta yazan en meşhur şairleri Lütfullâh-i Nîşâbü'rî, Kemâl-i Hocendî ve Kâtibî'dir.⁴² Bu dönemde rubai de revaç kazanmıştır. Bu dönem rubailerinde çeşitli mazmunlar bulunmaktadır. Birçok şair bu nazım şekliyle şiirler yazmıştır.⁴³

Terkib-bend ve terci'-bendlerde övgü, naat ve irfan gibi konular işlenmiştir.⁴⁴ Musammatlar da bu dönemde revaç kazanmıştır. Musammatlar daha çok tabiatı övmek, naat, imam ve önderleri methetmek için yazılmıştır. Özellikle şair Lütfullâh-i Nîşâbü'rî bu nazım şekline daha çok ilgi göstermiştir.⁴⁵

Bu dönemde bazı ilmî, sanatsal, ahlakî, felsefî ve kelâmî konular manzum olarak yazılmıştır. Örneğin: Kâsım Envâr, *Enîsü'l-Ârfîn* adlı manzum eserinde nazari irfan konularına değinip nefis, ruh, kalp ve aşkın ne olduğunu açıklamıştır.⁴⁶ Nimetullâh Velî de bir kasidesinde felsefî nazarlardan, varlık mertebelerinden, bazı tabiat ve gökyüzü olaylarında istifade etmiştir.⁴⁷ Ayrıca Sultân Alî Meşhedî'nin nestalik hattı hakkında yazdığı manzum bir risalesi bulunmaktadır. Bu risalede nestalik hattının tarihi, öğrenimi, usulü, gereçleri ve kaideleri beyan edilmiştir.⁴⁸ Bu dönemde yazılan manzum bazı tarihi eser ve hamseler şunlardır: *Timernâme/Tîmûrnâme* ve *Zafernâme*, Emîr Timur'un tarihini anlatan bu iki eseri Hâtîfî-i Câmî yazmıştır, *Vekâyi'-i Hüseyin Mirzâ* adlı eseri de Hâce Mesud-i Kumî kaleme almıştır.⁴⁹

Bu dönemde mizahi şiirler de kaleme alınmıştır. Bu mizahi şiirlerde daha önce yazılmış olan gazel ve şiirlere yiyecek, içecek, kumaş ve elbiseler tarif edilerek cevaplar verilmiştir. Bushak Et'ime adıyla meşhur olan Ebû İshâk Fahreddîn Halâc-i Şîrâzî (ö.827 veya 830) bu mizahî şiir türünün öncüsüdür.

⁴⁰ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 319, 436-437; Safâ, 1363, s. 56, 239-413.

⁴¹ Safâ, 1363, s. 56.

⁴² Yârşâtur, 1334, s. 201-205.

⁴³ Yârşâtur, 1334, s. 201-208.

⁴⁴ Kâsım Envâr, 1337, s. 327-332; Şems-i Mağribî, 1372, s. 410-453; Yârşâtur, 1334, s. 209-210.

⁴⁵ Yârşâtur, 1334, s. 210-211.

⁴⁶ Kâsım Envâr, 1337, s. 360-368, 373-381.

⁴⁷ Kâsım Envâr, 1337, s. 632-634; Yârşâtur, 1334, s. 233.

⁴⁸ Beyânî, 1363, s. 253.

⁴⁹ Halîfe ve Hikmet, 1363, s. 120-202; Safâ, 1363, s.190-191.

Bu şair, Ubeyd-i Zâkânî'den etkilenmiş ve daha önceki şairleri özellikle Hâfız'ın şiirlerini tazmin etmiştir. *Kenzü'l-İştihâ* adındaki eserinde yiyecekler hakkında kasideler, terci'-bendler, mesneviler ve gazeller yazmıştır.⁵⁰ Mîrzâyef bu şiirlerden oluşan bir seçki yayınlamıştır. Bushak'ın üslubunu Nizâmeddîn Ahmed-i Şîrâzî (ö.850) yiyecekleri ve Nizâm Mahmûd Kârî-i Yezdî (Hicri dokuzuncu yüzyıl) elbiseleri tarif ederek devam ettirmiştir.⁵¹

Bu dönemde söylenmiş mahallî şiirler de günümüze ulaşmıştır. Kâsım Envâr'ın *Mülemmâ't* adlı eseri ile bazı şiirleri Gilekî lehçesiyle yazılmıştır. Aynı şekilde Şâh Dâ-i Şîrâzî'nin *Kân-ı Melâhat* ve *Mesnevî-yi Se Goftâr* adlı eserleri Şîrâzî lehçesiyle yazılmıştır. Bu tür şiirler sayesinde bu mahallere ait birçok kelime, tabir ve ıstılah muhafaza edilmiştir.⁵²

Hicri dokuzuncu yüzyıl Fars edebiyatında Horâsân ve Irâk üslupları revaç kazanmış ve amiyane tabirler edebiyata girmiştir. Hâfızla birlikte kullanılan mazmunlar, nükteler ve ıstılahlar hicri dokuzuncu yüzyılda abartılı bir hal almıştır. Edebi sanatlardan azade, süssüz ve sade şiire olan ilgi sayesinde hicri onuncu yüzyılda Hint üslubu doğmuştur. Örneğin Lisân-yi Şîrâzî gazel söylerken bu üslubu takip etmiştir.

Timurlu şehzadelerinin güzel sanatlara olan ilgisi sayesinde bu dönemki birçok şair hat, resim ve özellikle müzik gibi sanat dallarında maharet sahibi olmalarını sağlamıştır.⁵³

Farsça Nesir:

Bu dönem nesri aşamalı olarak geçmiş dönemlerin tesirinden kurtulmuştur. Bu dönemde nesir alanında genellikle kafiyesiz eserler yazılmıştır. Bu yüzden anlaşılması zor eserlerin yanında sade ve akıcı eserler daha fazladır. Farsça eski kelimelerden daha az istifade edilmiştir. Umumi lügat, ıstılah ve terkipler nesirde çok kullanılmıştır. Bu dönemde nesrin sade yazılmasının nedenlerinden biri çoğu yazarın mesnu' eserleri ortaya koyacak güce sahip olmamasından kaynaklanmıştır. Hatta bazı yazarlar taklidi mensur eserler ortaya koymak için benlikten vazgeçilmesi gerektiğine inanmıştır.⁵⁴ Buna rağmen risale yazarları ve kâtipler seleflerinin üslubunu korumak için çabalamış ve taklidi eserler yazmak için uğraşmışlardır. Bu dönemki taklidi eserlerden biri Şerafeddîn Ali-i

⁵⁰ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 366-371; Mîrzâyef, 1971, s. 47-49, 101, 103, 107, 111.

⁵¹ Safâ, 1363, s.198; Nizâm-i Kârî, 1303, s. 3-5.

⁵² Kâsım Envâr, 1337, s. 342-344; Safâ, 1363, s. 336-337.

⁵³ Nevâî, 1363, s. 98, 100, 103, 106, 120, 148-149; Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 412, 427.

⁵⁴ Nizâmeddîn-i Şâmî, 1937-56, s. 11; Safâ, 1363, s. 467.

Yezdî'nin (ö.858) yazdığı *Zafernâme* adlı eserdir. Timur dönemindeki birçok kâtip bu eseri fesahat ve belagatin numunesi saymıştır,⁵⁵ çünkü Şerafeddîn'in *Zafernâme*'deki dili *Târîh-i Vasâf* ve *Mevâhib-i İlahî* adlı kitaplardan daha akıcıdır.⁵⁶ İnşâ nesrinin bir diğer önemli numunesi Hâce Cihân İmâdüddîn Mahmûd Gâvân'ın (ö.886) yazdığı *Riyâzü'l-İnşâ*'dır. Birçok yazar, kitap dibacelerini bile taklidi nesirle doldurmuşlardır.⁵⁷

Bu dönemde yazılan mensur eserler çeşitlidir. Onların bazıları şöyledir: *Envâr-i Süheyli*, bu eseri Kemâleddîn Hüseyin Vâiz-i Kâşifî (ö.906 veya 910) hikâye şeklinde yazmıştır.⁵⁸ *Nefahâtü'l-Üns*, bu eseri Câmî kaleme almış, sufi şeyhleri ve hayat hikâyeleri hakkındadır. *Tezkiretü'ş-şuarâ*, bu eseri Devletşâh-i Semerkandî (ö.896 veya 900) yazmış, şairlerin hayat hikâyeleri hakkındadır. *Ahlâk-i Muhsinî*, bu eseri Hüseyin Vâiz-i Kâşifî yazmış, ahlak ilmi hakkındadır. *Levâmi'ü'l-Eşrâk fî Mekârimü'l-Ahlâk*, *Ahlak-i Celâlî* adıyla meşhur olan bu eseri Celâleddîn Muhammed Es'ad Sıddîkî-i Devânî yazmıştır, ahlak ilmi hakkındadır.⁵⁹

Bu dönemde peygamberimiz, imamlar ve dini liderlerin hayatlarını anlatan birçok kitap yazılmıştır. Bu kitaplardan *Ravzatü'l-Ahbâb*'ı Atâeddîn Fazlullâh Cemâlî'l-Hasanî ve *Şevâhidü'n-nübuve'*yi de Câmî yazmıştır.⁶⁰ Meşhur olan başka bir kitap da Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin yazdığı *Ravzatü'l-Şühedâ'*dir. Bu eserde Hz. Ali ve hanedanının şahadetinden bahsedilmiştir. Bu eserde özellikle Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şahadeti hakkında önemli ve detaylı bilgiler mevcuttur. Ravza Hânî (Ağıt yakmak) ıstılahı bu kitabın adından alınmıştır. Bu dönemde yazılan en ünlü tefsir *Tefsîr-i Gâzer* adıyla meşhur olan *Celâlî'l-Ezhân ve Celâhu'l-Ehzân* adlı eserdir, bu eser Ebû'l-Mehâsin Hüseyin b. Hasan Gorgâni/Cürcânî'ye (Hicri dokuzuncu yüzyıl) aittir.⁶¹ Câmî'nin *Münşe'ât*, Mu'innüddîn Zamçî-yi Esfezârî'nin *Kitab-i İnşâ* veya *Teressol*, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Mahzenü'l-İnşâ* adlı eserleri bu dönemde yazılan edibi risalelerdir.⁶²

Mensur istiarelerin en önemli numunesi Muhammed b. Yahya Şîbek (Sîbek) Fettâhî-i Nîşâbûrî'nin (ö.852) yazdığı *Şebistân-i Hayâl*, *Şebistân-i Nükât ve Gülistân-i Lügât* adlı eserlerdir. Bu eserlerde kinayeli, zarif ve ölçülü nükteler bulunmaktadır. Fettâhî'nin *Hüsn ve Dil* adlı başka bir kitabı daha

⁵⁵ Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 379.

⁵⁶ Safâ, 1363, s. 468.

⁵⁷ Hândmîr, 1324, s. 1-9.

⁵⁸ Safâ, 1363, s. 475, 525; Ethe, 1356, s. 228.

⁵⁹ Metûfî, s. 908; Ethe, 1356, s. 268-69.

⁶⁰ Ethe, 1356, s. 284-85.

⁶¹ Bu dönemki tefsirler hakkında daha fazla bilgi edinmek için "Tefsîr" maddesine bakınız.

⁶² Ethe, 1356, s. 246.

bulunmaktadır. Bu eser üslup, konu, hikâye akışı, düzen ve nesir bakımından bu dönemin en bedi ve güzel eserlerindedir.⁶³

Nesirde de daha önceki meşhur yazarlar taklit edilerek eserler kaleme alınmıştır. Sa'dî'nin *Gülistân* eserini taklit ederek Mu'inüddîn Cüveynî, *Nigâristân* ve Câmî, *Bahâristân* adlı eserleri yazmışlardır.⁶⁴ Bu dönemde Hurûfilik fırkası *Câvidânnâme*, *Âdemnâme*, *Arşnâme* ve *Muhabbetnâme* adlı mensur eserleri ortaya koymuştur.⁶⁵

Bu dönemde ilmi kitaplarda Arapça yerine Fars dili kullanılmıştır. Matematik, astronomi, tıp ve müzik alanında birçok ilmi kitap Fars diliyle yazılmıştır. Nizâm-i Mutşihî'nin *Genc-i Esrâr* ve Gıyâseddîn Muhammed Sebzevârî'nin *Kavânînü'l-'Alâc* adlı eserleri tıp, Hâce Abdulkâdir b. Gânî Hâfız-i Merâğî'nin *Câmi'ü'l-Elhân* ve *Mekâsıdü'l-Elhân* adlı iki eseri müzik ve Nizâmüddîn Abdulkâdir-i Lâhîcî'nin *Tuhfe-i Nizâmiye* adlı eseri muhasebe hakkındadır.⁶⁶

Fars dili hicri dokuzuncu yüzyılda Orta Asya ve Hindistan'da revaç kazanmıştır. Birçok belge ile Timur ve Osmanlı sultanlarının yazışmaları Fars diliyle yapılmıştır.⁶⁷ Hindistan'daki Behmenler'in, Âdilşâhlar'ın, Nizâmşâhlar'ın ve Kutbşâhların sarayları Farsça konuşan şair ve kâtiplerin toplandığı merkezler haline gelmiştir.⁶⁸ Buna rağmen Timurlular döneminde hem şiir, hem de nesir alanında bir yeniliğin görülmediği sonucu çıkarılabilir.⁶⁹

Türk Edebiyatı:

Türk edebiyatı bu dönemde Fars dilinden etkilenmiştir. Türk şair ve yazarları Fars şiirinin mana, mazmun, terkip ve tabirlerinden istifade etmişlerdir. Türk edebiyatı bu dönemde Fars edebiyatının bir tercümesidir.⁷⁰ Hicri dokuzuncu yüzyılda Türkçe şiir yazarlardan biri de Celâleddîn Muhammed Belhî'nin oğlu Sultan Veled'dir. Bu yüzyılda Timurlu şehzade ve emirlerin himayesiyle nazım ve nesir alanında birçok Türkçe eser ortaya konulmuştur. Mîr Haydar Meczûb, Mîr Haydar Turkîgûy, Lütîfî, Nesîbî,

⁶³ Nevâî, 1363, s. 13, 188; Safâ, 1363, s. 459-60.

⁶⁴ Nevâî, 1363, s. 241; Devletşâh-i Semerkandî, 1318, s. 341; Ethe, 1356, s. 175; Yârşâtır, 1334, s. 85.

⁶⁵ Bkz. Hurûfilik.

⁶⁶ Nefîsî, 1344, s. 230-274.

⁶⁷ Big Pâşâ, 1274-75, s. 125-135, 140-142, 150-151, 159-161.

⁶⁸ Safâ, 1363, s. 143.

⁶⁹ Şefî'î Kedkenî, 1378, s. 23-24.

⁷⁰ Safâ, 1363, s. 146.

Katibî, Latîfî ve Mîr Alî Kâbulî bu dönemde Türkçe şiir yazar şairlerden birkaçıdır.⁷¹ Timurlu birçok şehzade ve emir de Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Emîr Ali Şîr Nevâî hem Türkçe hem de Farsça şiirler kaleme almıştır.⁷² Mîrânşâh'ın oğlu Halîl Sultân da Türkçe ve Farsça dilleriyle şiirler yazmıştır.⁷³ Bu dönemde Çağatay Türkçesi ile Moğolca'dan Fars diline çok sayıda lügat girmiştir. Moğollar döneminde İran idari teşkilatında revaçta olan âl tamgâ, tamgâçî, yarlıg, kurultay ve bitikçî gibi kelimeler kullanılmıştır.⁷⁴

Timur döneminin sonunda Çağatay Türkçesinin revaç kazanmasıyla Türkçe konuşan bazı şairler özellikle Mâverâünnehir'de divan sahibi olacak kadar Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştır. Bu geleneği Emîr Ali Şîr Nevâî ve Fuzûlî-i Bağdâdî en üst seviyeye çıkartmışlardır.⁷⁵ Daha sonraları Özbek hükümeti Türk edebiyatını Mâverâünnehir havzasında desteklemiştir.⁷⁶

Bu dönemde Türkçe nesir olarak tüzük yazıcılığı ön plana çıkmıştır. Timur-i Gürklânî'ye ait olan *Tüzükât-ı Tîmûr* bu konuda en önemli numunedir. Daha sonraları bu edebi akım Bâbürlüler döneminde devam etmiştir.⁷⁷ Bu dönemde önemli olan diğer Türkçe eserler *Bâhtiyârname* ve *Mîrâcnâme*'dir.⁷⁸

Arap Edebiyatı:

Moğolların İran'a saldırısı ve Bağdat'ın (h.656) düşmesinden sonra aşamalı olarak Arap dili İran'da revaç ve itibar kaybetmiştir. Ancak fikhî ve felsefi kitaplar yine Arapça yazılmıştır.⁷⁹ Örneğin Sa'deddîn Taftâzânî (ö.792) ve Mîr Seyyid Şerîf-i Cürçânî (ö.816) eserlerini Arapça yazmışlardır.⁸⁰ Câmî de İbn Hâcib'in yazdığı *Kâfiye* adlı eserin şerhi olan *Fevâidü'l-Ziyâ'iyye* adlı eserini Arapça yazmıştır.⁸¹ Bu dönemde Arapça yazar yazar ve şairler Arap edebiyatının revaç kazanmamasında az pay sahibi değillerdir. Nitekim Şâh Nimetullâh Velî'nin basılan divanında bulunan Arapça bir kaside basit

⁷¹ Nevâî, 1363, s. 22, 41, 49, 50-51, 53-54, 197, 223-227; Hândmîr, 1324, s. 107; Köprülü, 1926, s. 380.

⁷² Safâ, 1363, s. 147-48.

⁷³ Yârşâtur, 1334, s. 63-64.

⁷⁴ Safâ, 1363, s. 147-150.

⁷⁵ Nesârî-i Bahârî, 1377, s. 37-38.

⁷⁶ Barthold, 1945:114-15.

⁷⁷ Ethe, 1356, s. 288-290.

⁷⁸ D. İslâm, s. 916.

⁷⁹ Browne, 1357, s. 481.

⁸⁰ Browne, 1357, s. 473-77.

⁸¹ Halîfe ve Hikmet, 1363, s. 171, 281.

olup hatalarla doludur.⁸² Bunlara rağmen Arapça ve Farsça müemmma şiirler az değildir.⁸³ Arapça ve Türkçe ibare ve terkiplerin çok fazla kullanılmasından dolayı Farsça muadilleri aşamalı olarak unutulmuştur.⁸⁴

⁸² Velî, 1369, s. 667-69.

⁸³ Velî, 1369, s.653-55, 680; Şems-i Mağribî, 1372, s. 116, 217, 245, 403, 405; Kâsım Envâr, 1337, s. 106-107, 191.

⁸⁴ Safâ, 1363, s. 150-151.

Kaynakça

- Barthold, Vasily vladimirovich, *Histoire Des Turcs D'Asie Centrale*, Paris, 1945.
- Beyânî, Mehdî, *Ahvâl ve Âsâr-i Hûş Nivâsân*, Tahran, 1363.
- Bîg Pâşâ, Ahmed Feridûn, *Münşâtü'l-Selâtin*, İstanbul, 1274-75.
- Browne, Edward Granville, *Târîh-i Edebî-i Îrân*, C.3, Ez Sa'dî Tâ Câmî, Çev. Ali Asgar Hikmet, Tahran, 1357.
- Câmî, Abdurahmân b. Ahmed, *Nefahâtü'l-Üns*, Nşr. Mahmud Âbdî, Tahran, 1370.
- Câmî, Abdurahmân b. Ahmed, *Mesnevî-i Heft Eoreng*, Nşr. Murteza Müderris-i Gîlânî, Tahran.
- Dâi-i Şîrâzî, Nizâmeddîn Mahmud, *Külliyât-i Şâh Dâi-i Şîrâzî*, Nşr. Muhammed Debîr Seyâkî, Tahran, 1339.
- Devletşâh-i Semerkandî, *Kitâb-i Tezkiretü'l-Şu'arâ*, Nşr. Edward Browne, Leiden, 1318.
- Ethe, Carl Hermann, *Târîh-i Edebiyât-i Fârsî*, Çev. Havâşî Rızâzâde Şefik, Tahran, 1356.
- Fahrî-i Herevî, Muhammed b. Emîrî, *Tezkire-i Ravzatü'l-Selâtin ve Cevâhirü'l-Acâib*, Nşr. Hüsâmeddîn Râşidî, Haydarâbâd/Pakistan, 1968.
- Halîfe, Hikmet, Hâcî, Ali Asgar, *Câmî, Motezemmin-i Tahkikât Der Târîh-i Ahvâl ve Âsâr-i Manzûm ve Mensûr-i Hâtemü'l-Şu'arâ Nuredîn Abdurahman Câmî*, Tahran, 1363.
- Hâtîfî, Abdullâh b. Muhammed, *Şîrîn ve Hüsrev*, Nşr. Sa'dullâh Esedullâhyef, Moskova, 1977.
- İbn Arabşâh, *Acâibü'l-Mekdûr fî Ahbâr-i Timûr*, Kahire, 1285.
- İbn Hüsâm, *Dîvân*, Nşr. Ahmed Ahmedî-i Bircendî ve Muhammed Takî Sâlik, Meşhed, 1366.
- Kâsım Envâr, Ali b. Nasîr, *Külliyât-i Kâsım Envâr*, Nşr. Saîd Nefîsî, Tahran, 1337.
- Kemâl-i Hocendî, Mesud, *Dîvân-i Şeyh Kemâl-i Hocendî*, Nşr. İrec Golsorhî, Tahran, 1374.
- Köprülü, Muhammed Fuat, *Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul, 1926.
- Mardanov, T.N. *Arabska Tadzikskae Dvuyazichie Paezii*, 9-10, Doshanbh, 1993.
- Mîrzâyef, Abdulganî, *Ebû İshâk ve Fa'âliyet-i Edebî-i U*, Duşanbe, 1971.
- Nefîsî, Saîd, *Târîh-i Nazm ve Nesr Der Îrân ve Der Zebân-i Fârsî Tâ Pâyân-i Karn Dehom-i Hicrî*, Tahran, 1344.
- Nesârî-i Buhârî, Hasan b. Hâce, *Mozekkîr-i Ahbâb: Edeb ve Ferheng-i Fârsî Der Karn-i Dehom-i Hicrî*, Nşr. Necîb Mâil-i Herevî, Tahran, 1377.
- Nevâî, Emîr Ali Şîr, *Dîvân*, Nşr. Rükneddîn Humâyûn Ferruh, Tahran, 1343.
- Nevâî, Emîr Ali Şîr, *Tezkire-i Mecâlisü'l-Nefâis*, Nşr. Ali Asgar Hikmet, Tahran, 1363.
- Nizâm-i Kârî, Mahmud b. Emîr Ahmed, *Dîvân-i Elbise-i Mevlânâ Nizâm-i Kârî*, Nşr. Habîb-i İsfahânî, İstanbul, 1303.
- Safâ, Zebîhullâh, *Târîh-i Edebiyât Der Îrân*, C.4, Tahran, 1363.
- Safevî, Sâm Mîrzâ, *Tezkire-i Tuhfe-i Sâmî*, Nşr. Rükneddîn Humâyûn Ferruh, Tahran.
- Şâmî, Nizâmeddîn, *Târîh-i Futûhât-i Emîr Timûr Kûrkân*, Nşr. Flex Tower, Prag, 1937-56.
- Şefî'î-i Kedkenî, Muhammed Rızâ, *Edebiyât-i Fârsî Ez Asr-i Câmî Tâ Rûzgâr-i Mâ*, Çev. Hücetullâh Asîl, Tahran, 1378.
- Şems-i Mağribî, Muhammed Şîrîn, *Dîvân*, Çev. Leonard Lousan, Tahran, 1372.
- Vâsfi, Mahmud b. Abdulcelîl, *Bedâyi'ü'l-Vekâyi'* Nşr. Alessandro Beldrof, Tahran, 1349-50.
- Velî, Nimetullâh, *Külliyât-i Eş'âr-i Şâh Nimetullâh Velî*, Nşr. Cevâd Nûrbahş, Tahran, 1369.
- Wilber, Golombag, Donald Newton, Lisa, *Mi'mârî-i Timûrî Der Îrân ve Tûrân*, Çev. Kerâmetullâh Efser ve Muhammed Yusuf Keyânî, Tahran, 1374.
- Yârşâtr, İhsân, *Şi'r-i Fârsî der Ahd-i Şâhrûh*, Tahran, 1334.